

DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.147-157

УДК 340.13:344:346.7

Трегуб О. А., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України» (м. Київ, Україна)

e-mail: alexandr.fispeam@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0660-5783>

ПОНЯТТЯ І ВИДИ РОЗМІНУВАННЯ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Мета цієї статті полягає у з'ясуванні змісту поняття «розмінування» й пов'язаних із ним видових понять шляхом аналізу наукових підходів, національного законодавства та стандартів у сфері протимінної діяльності, а також обґрунтуванні висновків щодо особливостей відповідної термінології. Аналіз наукових джерел показав, що на сьогодні в Україні ще немає юридичних досліджень, безпосереднім предметом яких є поняття і види розмінування.

Методологічну основу цього дослідження становлять термінологічний аналіз (використовувався для з'ясування змісту та розмежування понять), абстрагування (дало змогу виокремити найважливіші ознаки й характеристики досліджуваних явищ), догматичний метод (уможливив дослідження формально-юридичних конструкцій у текстах нормативно-правових актів), а також інші методи та прийоми наукового пізнання.

Аргументовано, що дефініція терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)», закріплена в Законі України «Про протимінну діяльність в Україні», змістовно й логічно пов'язана із поняттям «гуманітарне розмінування». Конкретизовано, що цей Закон у редакції на момент його прийняття (06.12.2018) термінологічно розмежував розмінування і гуманітарне розмінування. Наголошується, що в Методиці визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, та в ДСТУ 8820:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення» «розмінування» є не родовим поняттям, а спеціальним терміном, яким позначаються окремі заходи з гуманітарного розмінування (видалення та знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів).

Обґрунтовано, що терміни «військове розмінування» й «оперативне розмінування» було видалено із Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» у зв'язку з уточненням його предмета регулювання та цілей, які мають гуманітарний характер. Конкретизовано, що з оперативним і військовим розмінуванням пов'язані такі підзаконні терміни, як «оперативне реагування на виявлення вибухонебезпечних предметів» та «бойове розмінування місцевості (об'єктів)».

Ключові слова: протимінна діяльність, розмінування, гуманітарне розмінування, оперативне розмінування, військове розмінування, вибухонебезпечні предмети.

Постановка проблеми. Уже понад десятиліття територія України є ареною запеклого збройного протистояння, де застосовуються найрізноманітніші види зброї і боєприпасів. За даними Національної платформи протимінної діяльності «Розмінуємо Україну», станом на серпень 2024 р. до категорії імовірно забруднених мінами й іншими вибухонебезпечними предметами (далі – ВНП) віднесено 144 тис. км² української території (і це після того, як понад 30 тис. км² уже було повернуто у використання) [1]. Продовження воєнних дій загрожує не лише розростанням площі та зміною географії мінного забруднення, але й застосуванням нових видів мін, які складніше виявляти і знешкоджувати [2].

Процес відродження постраждалих від війни регіонів розпочинається з їх *розмінування*, яке є базовою умовою забезпечення національної безпеки та уможлиблює подальші кроки щодо економічного, соціального й екологічного відновлення очищених від ВНП територій [3, с. 291]. Важливими чинниками, які визначають ефек-

тивність заходів із розмінування як складової протимінної діяльності (далі – ПМД), є стан законодавства в цій сфері, а також правильність і повнота його реалізації. Як впливає з Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 616-р, розв’язання численних проблем у сфері ПМД потребує комплексного аналізу відповідної нормативно-правової бази. Спочатку потрібно зосередити зусилля на дослідженні законодавчої термінології, що передбачає аналіз поняття «розмінування» та пов’язаних із ним правових понять, якими позначаються окремі види чи заходи (операції) з розмінування.

По-перше, сама терміносистема сфери розмінування належить до високотехнологічних сфер науки і техніки, тому розвивається дуже стрімко [4, с. 198] як на міжнародному рівні, так і в межах держав, що стикнулися з проблемою мінного забруднення. Такий динамізм значно ускладнює термінопроекування, унаслідок чого нерідко з’являються недосконалі законодавчі дефініції, порушення взаємозв’язку й субординації понять, термінологічні колізії та інші небажані явища, що свідчать про невпорядкованість термінології і знижують ефективність правових норм.

По-друге, термінологічні суперечності виникають як усередині окремих нормативно-правових актів (наприклад, у межах Закону України від 06.12.2018 № 2642-VIII «Про протимінну діяльність в Україні»), так і між різними нормативно-правовими актами та нормативними документами у сфері ПМД (національними стандартами). Останні мають розроблятися з урахуванням положень міжнародних стандартів ПМД, актів чинного законодавства та є обов’язковими під час здійснення ПМД (ч. 2 ст. 2 вказаного вище Закону). Однак наведена вимога не завжди виконується, у чому можна переконатися на прикладі поняття «розмінування» та низки інших понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в юридичній науці термінологічні аспекти розмінування та ПМД залишаються майже недослідженими. Серед нечисленних публікацій, у яких зачіпаються ці аспекти, можна назвати праці О. Безпалової («Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні») [5], Д. Кіріки («Специфіка та значення оперативного розмінування підрозділами поліції територій та будівель») [6], Р. Кіріна («Сучасний стан протимінного законодавства України») [7], В. Устименка («Економіко-правовий вимір гуманітарного розмінування в Україні: проблеми та перспективи дослідження») [3] та деяких інших науковців. Більшість із них присвячена ширшій або суміжній проблематиці, тому питання термінології розглядаються в них дуже стисло й відсуваються на другорядний план.

Теоретичним підґрунтям цього дослідження є також напрацювання представників інших галузей знань, зокрема Р. Беспалька (здійснюється аналіз підходів до оцінювання черговості гуманітарного розмінування) [8], О. Пальчевської (підіймаються проблеми стандартизації лексики та термінології у сфері гуманітарного розмінування) [4], Т. Чайки (висвітлюється проблематика відновлення родючості ґрунту в Україні після воєнних дій) [9] та інших авторів.

Однак юридичні дослідження, самостійним предметом яких виступають поняття і види розмінування, на сьогодні в Україні відсутні.

Формулювання цілей. Метою цієї статті є з’ясування змісту поняття «розмінування» і пов’язаних із ним видових понять шляхом аналізу наукових підходів, національного законодавства та стандартів у сфері ПМД, а також обґрунтування висновків щодо особливостей відповідної термінології.

Виклад основного матеріалу. Досягнення поставленої мети дослідження буде логічно розпочати з аналізу наукових та експертних джерел, що дасть змогу повніше

і глибше розкрити особливості термінології, яка використовується в нормативно-правових актах і національних стандартах у сфері ПМД.

У науковій літературі виділяються три основні види розмінування, а саме *гуманітарне, оперативне та військове (бойове)*. Із цих трьох понять найбільш поширеним і таким, що міцно вкоренилося в офіційному слововжитку, є поняття «гуманітарне розмінування». Як відзначають В. Устименко, Ю. Rogozyan та інші автори, гуманітарне розмінування передбачає здійснення комплексу планованих заходів, які дають змогу не лише виявити та знищити ВНП, але й повністю очистити території та передати їх населенню та владі для подальшого відновлення й мирного використання з відповідними гарантіями якості та безпеки. З огляду на це оперативне розмінування на деокупованих територіях передує їхньому послідовному гуманітарному розмінуванню із широким залученням міжнародних неприбуткових організацій і суб'єктів господарювання як операторів ПМД [3, с. 288; 9, с. 257].

Р. Кірін вказує на *комплексність* як ключову ознаку, яка дає змогу відмежувати гуманітарне розмінування від звичайної протимінної роботи, яку здійснюють саперні підрозділи на певних об'єктах. Таке розмінування має на меті зниження мінної небезпеки до рівня, що є безпечним для людей і не перешкоджає їх економічному, соціальному і фізіологічному розвитку [7, с. 88].

Чітку смислову межу між гуманітарним і оперативним розмінуванням намагається провести О. Безпалова. На думку дослідниці, оперативне розмінування, до якого належить також розмінування у військових цілях, обмежується створенням «коридорів» для пересування у мінних полях з метою виконання бойових завдань, тоді як гуманітарне розмінування передбачає комплекс заходів і дій, спрямованих на усунення мінної небезпеки та ризику, пов'язаного з ВНП [5, с. 19]. Наведене тлумачення не вбачає принципової різниці між оперативним та військовим розмінуванням і не розглядає останнє як окремий вид розмінування.

Поділяти розмінування на таке, що має оперативний і гуманітарний характер, схильні також інші науковці. Як вважає Д. Окіпняк та співавтори, за часовим критерієм відмінність цих двох видів полягає в тому, що оперативне розмінування може здійснюватися в період війни, збройного конфлікту та в постконфліктний період, а гуманітарне – лише в постконфліктний період і мирний час [10, с. 275]. Такий погляд є дискусійним, оскільки гуманітарне розмінування на повністю звільнених територіях України розпочалося ще в 2022 р. незважаючи на продовження в країні воєнного стану і воєнних дій.

У низці публікацій виділяються умовні шість етапів розмінування із посиленням на роз'яснення Управління екологічної безпеки та протимінної діяльності Міністерства оборони України [8, с. 150; 6, с. 123], а саме:

- оперативне реагування після обстрілів, ударів та інцидентів із ВНП з метою пошуку й знищення цих предметів і здійснення процесуальних дій (перший етап);
- оперативне реагування для пошуку, виявлення і знищення ВНП на звільнених територіях з метою розблокування об'єктів критичної і соціальної інфраструктури (другий етап);
- оперативний пошук ВНП на визначених землях сільськогосподарського призначення для забезпечення продовольчої безпеки (третій етап);
- нетехнічне обстеження для ідентифікації територій, що забруднені й імовірно забруднені ВНП, відповідно до національних і міжнародних стандартів ПМД (четвертий етап);
- гуманітарне розмінування, включно з технічним обстеженням і суцільним очищенням територій (п'ятий етап);

– зовнішній контроль якості розмінування та перехід відповідальності щодо очищеної території до місцевих органів влади (шостий етап).

Міністерство оборони України акцентує увагу на тому, що перший, другий і третій етапи реалізуються лише підрозділами розмінування Збройних Сил України та відповідних центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОБВ), а четвертий, п'ятий і шостий етапи – сертифікованими операторами ПМД [11], до кола яких входять міжнародні та національні неурядові організації і суб'єкти господарювання.

Можна припустити, що перші три етапи логічно об'єднуються поняттям «оперативне розмінування», проте в представленому вище описі етапності немає жодної згадки про військове (бойове) розмінування. Які ж його відмітні риси й особливості порівняно з іншими видами розмінування?

Фахівець у галузі ПМД Andy Smith пояснює відмінності між військовим та гуманітарним розмінуванням шляхом конкретизації їхніх цілей, інструментів і правил здійснення. Так, загальна мета військового розмінування полягає в якомога швидшому забезпеченні *відносно безпечного* проходу для військ, тоді як гуманітарне розмінування спрямовано на видалення усіх ВНП у визначеній зоні на задану глибину задля досягнення *повної безпеки* тих осіб, які будуть використовувати очищені території в мирних цілях. Саме тому швидкість не є пріоритетом для цього виду розмінування. Під час військового розмінування можуть використовуватися засоби, які лише визначають місцезнаходження ВНП на поверхні або поблизу неї, або машини, які пропускають вибухові пристрої, що не приводяться в дію завдяки тиску. Це є неприпустимим у гуманітарному розмінуванні. Крім того, вимоги до здійснення військового розмінування не такі жорсткі та деталізовані. Це проявляється в недотриманні розрахованих на гуманітарне розмінування стандартів, вимушеній роботі в умовах воєнних ризиків для персоналу та небезпечної відстані між саперами, відсутності або мінімізації маркування тощо [12].

У правовому брифінгу Міжнародного центру гуманітарного права Дияконії «Гуманітарне розмінування як форма гуманітарної допомоги відповідно до міжнародного гуманітарного права» зазначається, що сам термін «гуманітарне розмінування» використовується спеціально для позначення операцій, які не належать до військового розмінування. У брифінгу наводяться три засадничі критерії, яким мають відповідати операції з гуманітарного розмінування:

– ці операції спрямовані на повне видалення усіх мін, щоб дати змогу цивільним особам повернутися до повсякденного життя (зазвичай це називається «очищення від мін»);

– втрати персоналу саперів є неприпустимими, тому стандарти безпеки повинні дотримуватися завжди;

– мета має бути гуманітарною і не може розглядатися як надання переваги певній стороні конфлікту чи участь у бойових діях [13, с. 12].

Представлений вище огляд наукових та експертних підходів до визначення сутнісних характеристик і відмінностей між різними видами розмінування є достатнім для того, щоб перейти до аналізу термінології, яка використовується в законодавстві і стандартах у сфері ПМД.

Чинний Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» не розрізняє понять «розмінування» і «гуманітарне розмінування». У ст. 1 цього Закону «*розмінування (гуманітарне розмінування)*» визначається як комплекс заходів, які проводяться *операторами ПМД* з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із ВНП, включно з нетехнічним і технічним обстеженням територій, складенням карт, виявленням, знешкодженням і (або) знищенням ВНП, маркуванням, підготовкою документації

після розмінування, наданням громадам інформації щодо ПМД та передачею очищеної території. Особливістю наведеного терміна є ототожнення родового («розмінування») та видового («гуманітарне розмінування») понять, що є порушенням принципу юридичної визначеності як складової принципу верховенства права і однієї із засад правотворчої діяльності [14, с. 168]. Найімовірніше, поява в національному законодавстві України терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)» зумовлена впливом Міжнародних стандартів ПМД (IMAS), де терміни «розмінування» і «гуманітарне розмінування» вживаються як взаємозамінні [15]. Однак підхід, допустимий для міжнародних стандартів, не є прийнятним для законодавства, якщо брати до уваги загальноновизнані й зафіксовані в законі правила створення та вживання юридичних термінів.

Аналіз ознак, з яких складається дефініція терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)», вказує на те, що ця дефініція змістовно й логічно пов'язана з поняттям «гуманітарне розмінування».

По-перше, саме гуманітарне розмінування стартує з технічного обстеження й завершується поверненням повністю очищеної території місцевим органам влади та населенню.

По-друге, про гуманітарний характер розмінування свідчить те, що воно здійснюється суб'єктами, які мають правовий статус операторів ПМД. Крім уповноважених підрозділів ЦОВВ, ними можуть бути підприємства, установи й організації незалежно від форми власності, зокрема міжнародні та іноземні.

По-третє, гуманітарні принципи та цілі впливають безпосередньо зі змісту Закону України «Про протимінну діяльність в Україні». Так, метою заходів у сфері ПМД є зменшення соціального, економічного й екологічного впливу ВНП на життя та діяльність населення, що передбачає зниження ризиків до безпечного для життя і здоров'я людей рівня та пом'якшення соціальної напруженості серед населення (п. 12 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 3 Закону). При цьому гуманітарне розмінування є однією з п'яти основних складових ПМД (ст. 5 Закону).

По-четверте, гуманітарна спрямованість розмінування додатково підтверджується тим, що Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» вимагає забезпечення відкритості і доступності інформації та демократичного контролю у сфері ПМД (ч. 2 ст. 3 Закону).

Отже, відповідний Закон фактично розкриває лише поняття «гуманітарне розмінування», тоді як *родове* поняття «розмінування» містить, але не визначає. Це поняття є частиною таких складених термінів, як «якість розмінування», «управління якістю розмінування» та ін., але, найімовірніше, тут має місце підміна понять (насправді мається на увазі «гуманітарне розмінування»).

Цікавим є той факт, що Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» в редакції від 06.12.2018 (до внесення змін Законом України від 17.09.2020 № 911-IX) термінологічно розмежовував розмінування і гуманітарне розмінування. Під розмінуванням у Законі розумілася діяльність уповноважених підрозділів ЦОВВ та операторів ПМД, що проводиться з метою ліквідації небезпек, пов'язаних з ВНП, і може мати гуманітарний, військовий чи оперативний характер. Підхід до визначення гуманітарного розмінування загалом є доволі схожим на дефініцію терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)», однак, на відміну від останньої:

- підкреслювалося, що гуманітарним розмінуванням є комплекс *планових* заходів;
- прямо не згадувалися оператори ПМД як суб'єкти гуманітарного розмінування;
- замість операцій з виявлення, знешкодження та знищення ВНП використовувалося узагальнююче поняття «очищення забрудненої території».

Крім Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», доцільно з'ясувати зміст поняття розмінування в підзаконних нормативно-правових актах і національних стандартах у сфері ПМД.

У Методиці визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженій наказом Міністерства оборони України від 14.09.2022 № 277, до розмінування віднесено дії щодо видалення та/чи знешкодження (знищення) мін або інших вибухонебезпечних залишків війни із визначеного району та на визначену глибину. У цьому спрощеному значенні розмінування відіграє роль не родового поняття, а спеціального терміна, яким позначаються лише окремі складові широкого комплексу заходів, що належать до гуманітарного розмінування. Водночас варто звернути увагу на суперечності всередині самої Методики, яка включає до загальних витрат на *розмінування* загальні витрати на нетехнічне обстеження, загальні витрати на технічне обстеження та витрати на *розмінування* / очищення. Отже, розмінуванням у ширшому значенні охоплюються нетехнічне й технічне обстеження, а також розмінування у вузькому значенні, яке прирівнюється до очищення територій від ВНП (їх видалення та/чи знешкодження).

У національному стандарті ДСТУ 8820:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення» міститься термін «розмінування» у значенні, яке дослівно відтворює дефініцію з наведеної вище Методики. Термін «гуманітарне розмінування» у ДСТУ 8820:2023 відсутній. У національному стандарті зазначено, що відповідником терміна «розмінування» є англomовний термін *demining* у Міжнародному стандарті ПМД IMAS 04.10 Glossary of mine action terms, definitions and abbreviations. Однак за змістом ці терміни абсолютно різні, оскільки *demining* означає діяльність, унаслідок якої відбувається усунення загроз від ВНП, включно з технічним обстеженням, складанням карт, очищенням, маркуванням, підготовкою документації після очищення, наданням громадам інформації з питань ПМД та передачею очищеної території. Також уточнюється, що *demining* може виконуватися різними видами організацій, зокрема неурядовими організаціями, комерційними компаніями, національними групами з ПМД або військовими підрозділами [15]. Термін *demining* у IMAS 04.10 є дуже близьким за значенням до терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)» у Законі України «Про протимінну діяльність в Україні». Однак національний термін охоплює не лише технічне, але й нетехнічне обстеження територій.

На додаток до термінів «розмінування» і «гуманітарне розмінування», доцільно проаналізувати наявні в законодавстві та стандартах у сфері ПМД терміни, пов'язані з оперативним і військовим розмінуванням. Для збагачення уявлення про вказані види розмінування в контексті еволюції законотворчих ідей буде корисно спочатку звернутися до проекту Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» від 19.09.2018 № 9080-1 у його первинній редакції.

У ст. 1 проекту Закону конкретизується зміст обох видів розмінування. Так, і військове, і оперативне розмінування обмежуються заходами, спрямованими на виявлення, знешкодження та (або) знищення ВНП, а також здійснюються фахівцями уповноважених підрозділів ЦОВВ. Військове розмінування географічно можливе лише на територіях, які надані для розміщення й постійної діяльності військових частин, установ, військових навчальних закладів, підприємств та організацій Збройних Сил України, та в районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації. Водночас оперативне розмінування має проводитися в невідкладних випадках для надання екстреної допомоги населенню під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій або знешкодження вибухових пристроїв, що використовуються з терористичною метою [16].

Оскільки в основній частині тексту проєкту Закону України від 19.09.2018 № 9080-1 терміни «військове розмінування» і «оперативне розмінування» не зустрічаються, їх дефініції не ввійшли до прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» (у редакції від 06.12.2018). Щоправда, у визначенні розмінування все ж згадувалися такі його види, як військове й оперативне.

Остаточно це згадування було вилучено з тексту Закону України «Про протимінну діяльність в Україні» після внесення змін Законом України від 17.09.2020 № 911-IX. По суті цим рішенням законодавець намагався поставити крапку в питанні предмета регулювання та цілей відповідного Закону, норми якого мають чітко окреслену гуманітарну спрямованість.

Однак в інших законах України можна відшукати пряме чи опосередковане підтвердження наявності оперативного та військового розмінування. Наприклад, до основних повноважень поліції входить розмінування, що має оперативний характер і передбачає виявлення, знешкодження та знищення ВНП, які можуть бути предметами, знаряддями чи засобами вчинення правопорушень (п. 39 ч. 1 ст. 23 Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію»). Національна гвардія України зобов'язана проводити роботи із розмінування ВНП на територіях, які надані для розміщення й постійної діяльності органів військового управління, з'єднань, військових частин (підрозділів) тощо, а також у місцях виконання завдань за призначенням під час дії воєнного стану (п. 23 ч. 1 ст. 12 Закону України від 13.03.2014 № 876-VII «Про Національну гвардію України»). Таке розмінування можна віднести до військового.

На підзаконному рівні до оперативного й військового розмінування дотичні терміни «оперативне реагування на виявлення ВНП» та «бойове розмінування місцевості (об'єктів)». Вони закріплені Порядком здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України й організації взаємодії під час їх виконання, затвердженим спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства оборони України від 21.12.2022 № 833/443 (далі – Порядок здійснення першочергових заходів). Зокрема, оперативне реагування в цьому Порядку характеризується такими ознаками:

- передбачає ідентифікацію, вилучення, транспортування та знешкодження (знищення) ВНП;
- має першочерговий (невідкладний) характер стосовно інших заходів;
- здійснюється підрозділами розмінування Збройних Сил України, інших військових формувань (Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України) та уповноважених ЦОВВ (Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України).

Окремі положення Порядку здійснення першочергових заходів можуть свідчити про те, що іноді доволі важко відокремити заходи, які проводяться в рамках оперативного реагування на виявлення ВНП, від заходів із гуманітарного розмінування. Так, у п. 3 розд. IV Порядку встановлено, що в умовах воєнного стану та у відбудовний період знешкодження (знищення) ВНП проводиться з урахуванням пропозицій місцевих державних або військових адміністрацій щодо пріоритетності та черговості виконання робіт. Водночас у Національній стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року відзначається, що система пріоритезації має стати основою здійснення планових заходів із *гуманітарного* розмінування. Крім того, під час воєнного стану та у відбудовний період Порядок здійснення першочергових заходів дає змогу залучати підрозділи розмінування до знешкодження (знищення) ВНП, що були виявлені операторами ПМД, які не мають дозволу на проведення вибухових робіт (п. 6 розд. IV).

Це означає, що вказані підрозділи виконуватимуть завдання гуманітарного розмінування.

Наведені міркування підсилюються також тим, що відповідно до IMAS 04.10 гуманітарне розмінування може мати *надзвичайний* (emergency-based) або плановий (developmental) характер [15]. У подальших дослідженнях потрібно з'ясувати зміст поняття «гуманітарне розмінування надзвичайного характеру» в міжнародних стандартах ПМД, його співвідношення з поняттям «оперативне розмінування» й конкретизувати відмінності від гуманітарного розмінування, що має плановий характер.

Військовому розмінуванню в Порядку здійснення першочергових заходів відповідає «бойове розмінування місцевості (об'єктів)» як таке, що здійснюється в інтересах дій військ (сил). Як випливає з п. 4 і 5 розд. II Порядку, бойове розмінування й очищення місцевості (об'єктів) під час оперативного реагування на виявлення ВНП, що залишилися на території України після війн, сучасних боєприпасів і підричних засобів проводять інженерні підрозділи Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту. Техніко-юридичні особливості наведених пунктів створюють достатні підстави для припущення, що бойове розмінування місцевості (об'єктів) може розглядатися розробниками Порядку не як самостійний вид розмінування, а як частина оперативного реагування на виявлення ВНП. Однак дійсний зміст відповідних положень можна уявити лише шляхом застосування граматичного, логічного й інших способів тлумачення правових норм.

Висновки. Отже, у наукових джерелах, законодавстві України та стандартах у сфері ПМД представлено різні підходи до змісту і співвідношення поняття «розмінування» та пов'язаних з ним видових понять, а саме:

1. Серед науковців є розбіжності в поглядах щодо ознак і критеріїв розмежування гуманітарного й оперативного розмінування, хоча сам факт існування цих двох видів розмінування визнається всіма дослідниками. Окремі автори розглядають військове (бойове) розмінування як складову оперативного розмінування, хоча перше має низку властивих лише йому рис і характеристик. Найповніше вони розкриваються фахівцями в галузі ПМД і незалежними експертними групами, зокрема Міжнародним центром гуманітарного права Дияконії.

2. У Законі України «Про протимінну діяльність в Україні» поняття «розмінування» і «гуманітарне розмінування» ототожнюються та виступають елементами складеного терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)». Однак дефініція цього терміна змістовно й логічно пов'язана з видовим поняттям «гуманітарне розмінування».

Поняття «розмінування» присутнє також у підзаконній термінології і стандартах у сфері ПМД. У Методиці визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, та у ДСТУ 8820:2023 «розмінування» є не родовим поняттям, а спеціальним терміном, який охоплює лише операції з видалення та знешкодження (знищення) ВНП. У цьому аспекті також виявляється розбіжність між ДСТУ 8820:2023 і IMAS 04.10, де термін demining за більшістю ознак є подібним до терміна «розмінування (гуманітарне розмінування)» в українському законодавстві.

3. У чинному Законі України «Про протимінну діяльність в Україні» терміни «військове розмінування» і «оперативне розмінування» відсутні, проте вони були елементами законопроектної термінології. Їх видалення обумовлено переосмисленням предмета регулювання та цілей цього Закону, у нормах якого простежується явна гуманітарна спрямованість.

Підзаконна термінологія у сфері ПМД містить такі терміни, як «оперативне реагування на виявлення ВНП» і «бойове розмінування місцевості (об'єктів)». Як показують

окремі норми Порядку здійснення першочергових заходів, заходи, які проводяться в рамках оперативного реагування на виявлення ВНП, можуть бути тісно пов'язані з гуманітарним розмінуванням.

У подальших дослідженнях доцільно запропонувати шляхи уточнення й узгодження відповідної термінології з метою забезпечення системності, якості законодавства та підвищення ефективності правового регулювання відносин у сфері розмінування.

Використані джерела:

1. Аналітика (Земельні ділянки та території). *Національна платформа протимінної діяльності «Розмінуємо Україну»*. URL: <https://demine.gov.ua/> (дата звернення: 23.08.2024).
2. Невидимі вбивці. Армія РФ замінує окуповані території все складнішими для виявлення мінами. Як Україна та світ готуються їх знешкодувати? Розбір WIRED. *Forbes Ukraine*. 19.02.2024. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/nevidimiy-vorog-yak-rozminuvati-ukrainikoli-resursiv-brakue-a-rosiya-vikoristovue-vse-skladnishi-dlya-viyavlennya-mini-poglyadwired-19022024-19313> (дата звернення: 23.08.2024).
3. Ustymenko V., Rohozian Y., Trehub O., Liashenko P., Zablodska D. Economic and legal dimension of humanitarian demining of Ukraine: problem and research prospects. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Is. 65. P. 287–295. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.27>.
4. Пальчевська О. С., Губич П. В. Гуманітарне розмінування в Україні: комунікація, термінологія, словник. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2018. № 3. С. 197–201.
5. Безпалова О. І. Пріоритетні напрями діяльності органів поліції щодо забезпечення прав громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Право і безпека*. 2022. № 3 (86). С. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01>.
6. Кіріка Д. В., Мірошник Д. С. Специфіка та значення оперативного розмінування підрозділами поліції територій та будівель. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 грудня 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 122–124.
7. Кірін Р. С. Сучасний стан протимінного законодавства України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 13 березня 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 88–91.
8. Беспалько Р., Гуцул Т., Казімір І., Мирончук К. Сучасні підходи до оцінювання черговості гуманітарного розмінування територій. *Технічні науки та технології*. 2023. № 1 (31). С. 146–157. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5363-2023-1\(31\)-146-157](https://doi.org/10.25140/2411-5363-2023-1(31)-146-157).
9. Чайка Т. О., Короткова І. В. Відновлення родючості ґрунту в Україні після воєнних дій. *Захист і відновлення екологічної рівноваги та забезпечення самовідновлення екосистем* : монографія / під заг. ред. Т. О. Чайки. Полтава : Видавництво ПП «Астрая», 2023. С. 232–281.
10. Окіпняк Д. А., Окіпняк А. С., Зубаль М. В. Педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців із розмінування з урахуванням вимог сьогодення. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2018. Вип. 11. С. 274–282.
11. Як здійснюється розмінування територій: 6 етапів. *Армія Inform*. 22.12.2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/22/yak-zdijsnyuyetsya-rozminuvannya-terytorij-6-etapiv/> (дата звернення: 23.08.2024).
12. Smith A. Why military demining is not Humanitarian Demining. *Humanitarian Mine Action (HMA)*. URL: <https://nolandmines.com/militarydemining.html> (last accessed: 23.08.2024).
13. Humanitarian demining as a form of humanitarian assistance under international humanitarian law: Legal Brief / Diakonia International Humanitarian Law Centre. 2020. 86 p.
14. Трегуб О. Розмінування як правова категорія: витоки дискусії. *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів* : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30 квітня 2024 р.). Одеса : ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень Politicus, 2024. С. 167–170.
15. IMAS 04.10 “Glossary of mine action terms, definitions and abbreviations”. IMAS. URL: <https://www.mineactionstandards.org/standards/04-10/> (last accessed: 23.08.2024).

16. Про протимінну діяльність в Україні: проєкт Закону України від 19.09.2018 № 9080-1. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9080-1&skl=9 (дата звернення: 23.08.2024).

References:

1. Analitika (Zemelni dilianky ta terytorii). Natsionalna platforma protymynnoi diialnosti "Rozminuiemo Ukrainu". N. p. URL: <https://demine.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Nevydymi vbyvti. Armiia RF zaminovuje okupovani terytorii vse skladnishymy dlia vyjavlennia minamy. Yak Ukraina ta svit hotuiutsia yikh zneshkodzhuvaty? Rozbir WIRED. Forbes Ukraine (2024). N. p. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/nevidimiy-vorog-yak-rozminuvati-ukraini-koli-resursiv-brakue-a-rosiya-vikoristovue-vse-skladnishi-dlya-viyavlennya-mini-poglyad-wired-19022024-19313> [in Ukrainian].
3. Ustymenko, V., Rohozian, Y., Trehub, O., Liashenko, P., & Zablodska, D. (2023). Economic and legal dimension of humanitarian demining of Ukraine: problem and research prospects. *Amazonia Investiga*, 12, 65, 287–295. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.27> [in English].
4. Palchevska, O.S., & Hubyh, P.V. (2018). Humanitarne rozminuvannia v Ukraini: komunikatsiia, terminolohiia, slovnyk. *Naukovyi zhurnal Lvivskoho derzhavnogo universytetu bezpeky zhyttiediialnosti "Lvivskiy filolohichnyi chasopys" – Scientific journal of the Lviv State University of Life Safety "Lviv Philological Journal"*, 3, 197–201 [in Ukrainian].
5. Bezpalova, O.I. (2022). Priorytetni napriamy diialnosti orhaniv politsii shchodo zabezpechenia prav hromadian v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini. *Pravo i bezpeka – Law and Safety*, 3 (86), 13–25. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.3.01> [in Ukrainian].
6. Kirika, D.V., & Miroshnyk, D.S. (2023). Spetsyfika ta znachennia operatyvnoho rozminuvannia pidrozdilamy politsii terytorii ta budivel. *Zakhyst ta dotrymannia prav hromadian orhanamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: materialy nauk.-prakt. konf. (m. Vinnytsia, 7 hrudnia 2023 r.) – Protection and observance of citizens' rights by the National Police of Ukraine under martial law: materials of the scientific and practical conference (Vinnytsia, December 7, 2023)*. Vinnytsia, 122–124 [in Ukrainian].
7. Kirin, R.S. (2020). Suchasnyi stan protymynnoho zakonodavstva Ukrainy. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty: materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 13 berезenia 2020 r.) – International and national security: theoretical and applied aspects: materials of the IV International scientific and practical conference (Dnipro, March 13, 2020)*. Dnipro, 88–91 [in Ukrainian].
8. Bepalko, R., Hutsul, T., Kazimir, I., & Myronchuk, K. (2023). Suchasni pidkhody do otsiniuvannia cherhovosti humanitarnoho rozminuvannia terytorii. *Tekhnichni nauky ta tekhnolohii – Technical Sciences and Technologies*, 1 (31), 146–157. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5363-2023-1\(31\)-146-157](https://doi.org/10.25140/2411-5363-2023-1(31)-146-157) [in Ukrainian].
9. Chaika, T.O., & Korotkova, I.V. (2023) Vidnovlennia rodiuchosti gruntu v Ukraini pislia voien-nykh dii. *Zakhyst i vidnovlennia ekolohichnoi rivnovahy ta zabezpechennia samovidnovlennia ekosystem: monohrafiia*. T.O. Chaika (Ed.). Poltava: Vydavnytstvo PP "Astrai", 232–281 [in Ukrainian].
10. Okipniak, D.A., Okipniak, A.S., & Zubal, M.V. (2018). Pedagogichni aspekty pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz rozminuvannia z urakhuvanniam vymoh sohodennia. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Serii: Fizychni vykhovannia, sport i zdorovia liudyny – Bulletin of the Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University. Physical education, Sport and Human Health*, 11, 274–282 [in Ukrainian].
11. Yak zdiisniuietsia rozminuvannia terytorii: 6 etapiv. *Armiia Inform*. N. p. URL: <https://army-inform.com.ua/2022/12/22/yak-zdijsnyuyetsya-rozminuvannya-terytorij-6-etapiv/> [in Ukrainian].
12. Smith, A. Why military demining is not Humanitarian Demining. Humanitarian Mine Action (HMA). N. p. URL: <https://nolandmines.com/militarydemining.html> [in English].
13. Humanitarian demining as a form of humanitarian assistance under international humanitarian law (2020). Diakonia International Humanitarian Law Centre. N. p.
14. Trehub, O. (2024). Rozminuvannia yak pravova katehoriia: vytoky dyskusii. *Suchasna ukraїнська derzhava: vektory rozvytku ta shliakhy mobilizatsii resursiv: materialy VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 30 kvitnia 2024 r.) – Modern Ukrainian state: vectors of development and ways of resource mobilization: materials of the VIII All-Ukrainian scientific and practical conference (Odesa, April 30, 2024)*. Odesa, 167–170 [in Ukrainian].
15. IMAS 04.10 "Glossary of mine action terms, definitions and abbreviations". IMAS. N. p. URL: <https://www.mineactionstandards.org/standards/04-10/> [in English].

16. Pro protyminnu diialnist v Ukraini: proiekt Zakonu Ukrainy vid 19.09.2018 № 9080-1 (2018). N. p. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9080-1&skl=9 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 26.08.2024

Trehub O., Candidate of Law, Senior Research Fellow at the Department of Economic and Legal Studies of Economic Security Problems of the State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine" (Kyiv, Ukraine)

THE CONCEPT AND TYPES OF DEMINING IN UKRAINE: LEGAL CONTEXT

The purpose of this paper is to clarify the content of the concept of «deminig» and related specific concepts by analyzing scientific approaches, national legislation and mine action standards, as well as substantiating conclusions on the features of the relevant terminology. As the analysis of scientific literature shows, today there is no legal research in Ukraine, the subject of which is the concept and types of demining.

The methodological basis of this study consists of terminological analysis (it is used to clarify the content and delimit concepts), abstraction (the most important features and characteristics of the phenomena under study are identified on its basis), dogmatic method (it made it possible to study formal legal constructions in the texts of legal acts), as well as other methods and techniques of scientific research.

The paper argues that the definition of the term "deminig (humanitarian demining)" enshrined in the Law of Ukraine "On Mine Action in Ukraine" is meaningfully and logically related to the concept of "humanitarian demining". However, this Law differentiated between demining and humanitarian demining at the time of its adoption (06.12.2018). It is also shown that in the Methodology for Determining Military Losses Caused to Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation, and in DSTU 8820:2023 "Mine action. Processes management. Basic provisions" "deminig" is not a generic concept, but a special term that reflects some components of humanitarian demining (removal and demilitarization (destruction) of explosive objects).

It is substantiated that the terms "military demining" and "operational demining" were excluded from the Law of Ukraine "On Mine Action in Ukraine" due to the clarification of its subject and goals that are humanitarian in nature. The paper specifies that operational and military demining are associated with such sub-legal terms as "operational response to the detection of explosive objects" and "combat demining of the area (objects)".

Keywords: mine action, demining, humanitarian demining, operational demining, military demining, explosive objects.